

STUDIA METODOLOGICZNE

Bogusław LASOCKI, Małgorzata SKRZEK-LUBASIŃSKA

Samozatrudnienie w Polsce — problemy definicyjne, dostępność danych i ich interpretacja

---

Streszczenie. *W artykule przedstawiono definicje pojęć „samozatrudnienie” i „samozatrudniony” stosowanych przez instytucje polskie i międzynarodowe oraz wykazano ich niejednoznaczność. W związku ze wzrastającą rolą takiej formy zatrudnienia w gospodarce, autorzy postulują modyfikację klasyfikacji grup osób samozatrudnionych, ujednoczenie stosowanych pojęć oraz przedstawienie propozycji definicji tej kategorii pracy na potrzeby polskiej statystyki publicznej. Dla zobrazowania omawianego zjawiska wykorzystano dane z Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności.*

Słowa kluczowe: samozatrudnienie, samozatrudniony, rynek pracy, przedsiębiorczość, przedsiębiorstwa jednoosobowe.

W dobie globalizacji, wzrastającej konkurencji na wszystkich rynkach, w tym również na rynku pracy, coraz większe znaczenie ma szeroko rozumiana elastyczność. Jej elementem jest możliwość korzystania z niestandardowych form pracy. W ostatnich latach w Polsce i w innych krajach Unii Europejskiej (UE) mamy do czynienia ze wzrostem znaczenia pracy na własny rachunek jako jej elastycznej formy (Urwin, 2011; Leighton i Brown, 2013; Pennel, 2013). Według szacunków Leightona i Browna w latach 2004—2013 liczba indywidualnych profesjonalistów utożsamianych z samozatrudnionymi znacznie wzrosła — od 12% we Włoszech, o ponad 50% w Belgii, Finlandii i Hiszpanii, 85% we Francji, 88% w Polsce do 93% w Holandii.

Problem tej niestandardowej formy pracy został dostrzeżony przez Unię, a pojęcie „samozatrudnienie” (*self-employment*) pojawiło się w ustawodawstwie UE¹. Konieczność monitorowania liczby samozatrudnionych była postulowana w *Zestawieniu proponowanych tematów i wskaźników służących ocenie jakości zatrudnienia*, opracowanym przez przedstawicieli Europejskiej Komisji Gospodarczej ONZ, Eurostatu, Międzynarodowej Organizacji Pracy (MOP) i urzędów statystycznych wielu państw UE. Odsetek samozatrudnionych jest jednym z proponowanych wskaźników badania bezpieczeństwa zatrudnienia².

Celem artykułu jest przedstawienie podstawowych informacji dotyczących samozatrudnienia w Polsce — wskazanie problemów definicyjnych występujących w nomenklaturze polskiej i statystycznych organizacjach europejskich oraz zaproponowanie definicji pojęcia „samozatrudnienie”, jak również prezentacja najważniejszych zjawisk dotyczących tej kategorii pracy w realiach polskich. W celu ilustracji tego zjawiska wykorzystano dane z 2014 r. pochodzące z Badań Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL).

NIEJEDNORODNOŚĆ DEFINICYJNA POJĘCIA „SAMOZATRUDNIENIE”

Pojęcie „samozatrudnienie” nie doczekało się dotychczas kompleksowej analizy. Jako kategoria pracy jest ono dosyć intuicyjne i ciągle formalnie niesprecyzowane. W ogólnym rozumieniu samozatrudnienie określa sytuację, w której osoba fizyczna prowadzi działalność gospodarczą na własne ryzyko oraz ponosi konsekwencje majątkowe i gospodarcze tej działalności³.

Posługiwanie się pojęciem „samozatrudnienie” bez jego uściślenia może prowadzić do nieporozumień, np.:

- przeważnie jest ono związane z prowadzeniem działalności gospodarczej (np. Lemańska-Majdzik, 2009; Szczypa (red.), 2015). Niekiedy uwzględniana jest tu działalność związana z rolnictwem, jednak podstawowe akty prawne dotyczące działalności gospodarczej⁴ wyłączają działalność wytwórczą w rolnictwie;
- zwykle pojęcie to obejmuje osoby prowadzące działalność gospodarczą samodzielnie, ale niekiedy zalicza się do tej kategorii pracujących na własny

---

¹ Por. Regulation (EC) No. 883/2004 of the European Parliament and of the Council of 29 April 2004 on the coordination of social security systems — Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/41/UE z 7 lipca 2010 r. w sprawie stosowania zasady równego traktowania kobiet i mężczyzn prowadzących działalność na własny rachunek.

² Zgierska (2012), s. 22.

³ Szanciło (2005), s. 4—12.

⁴ Ustawa o swobodzie działalności gospodarczej z 2 lipca 2004 r. (Dz. U. 2004 nr 173, poz. 1807, art. 3) — *Przepisów ustawy nie stosuje się do działalności wytwórczej w rolnictwie w zakresie upraw rolnych oraz chowu i hodowli zwierząt, ogrodnictwa, warzywnictwa, leśnictwa i rybactwa śródlądowego.*

rachunek właścicieli firm zatrudniających pracowników, współwłaściciele spółek cywilnych czy nawet pomagających nieodpłatnie członków rodziny⁵.

Konsekwencją braku precyzyjnej definicji samozatrudnienia jest występowanie zróżnicowanych wielkości charakteryzujących strukturę i zjawiska związane z tą kategorią.

W polskiej statystyce publicznej pojęcie „samozatrudnienie” używane wprost w zasadzie nie występuje. Informacja dotycząca skali zjawiska samozatrudnienia pojawiła się w *Monitoringu rynku pracy GUS* z 10.01.2014 r.⁶, ale była to jedynie odpowiedź na konkretne wnioski zgłaszane przez odbiorców danych statystycznych. W praktyce wykorzystywane są jednoznaczne interpretacyjnie pojęcia „jednoosobowe podmioty gospodarcze osób fizycznych” (sprawozdanie SP-3)⁷ oraz „pracujący na własny rachunek” razem z wyróżnieniem kategorii „pracodawcy” i „pracujący na własny rachunek nie zatrudniający pracowników” (BAEL)⁸.

Również w krajach europejskich nie opracowano jednolitej definicji pojęcia „samozatrudnienie”.

W Holandii jest to osoba pracująca na własny rachunek, głównie jako podwykonawca innego przedsiębiorstwa. Z kolei we Francji są to przedsiębiorcy, którzy nie są zatrudniani we własnym przedsiębiorstwie, ale mogą lub nie zatrudniać pracowników, przy czym „samozatrudnienie” może wykraczać również poza podwykonawstwo⁹.

W Austrii, zgodnie z zapisami ustawy o prowadzeniu działalności gospodarczej jako „samozatrudnienie” określa się samodzielną działalność zarobkową. Może być ona prowadzona w postaci różnorodnych firm, np. w ramach mikroprzedsiębiorstwa, którego szczególnym przypadkiem jest jednoosobowa działalność gospodarcza, w formie spółki osobowej (jawnej, cywilnej, komandytowej) lub kapitałowej, w ramach wolnego zawodu czy fundacji¹⁰.

---

⁵ Por. np. Wiśniewski (2013), s. 35—57; Puzio-Waślawik (2013), s. 197—207.

⁶ Monitoring rynku pracy GUS, <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/pracujacy-zatrudnieni-wynagrodzenia-koszty-pracy/monitoring-ryнку-pracy-wybrane-zagadnienia-dane-za-2012-rok-,9,1.html> (dostęp 11.04.2016 r.).

⁷ Coroczne sprawozdanie SP-3 dotyczące działalności gospodarczej przedsiębiorstw, <http://form.stat.gov.pl/formularze/2015/passive/SP-3.pdf> (dostęp 11.04.2016 r.).

⁸ BAEL — reprezentacyjne badanie statystyczne gospodarstw domowych realizowane przez GUS zgodnie z regulacjami UE dotyczącymi badania *Labour Force Survey*, na podstawie rekomendacji Międzynarodowej Organizacji Pracy.

⁹ Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie nadużywania statusu samozatrudnienia, pkt. 2.3, Bruksela 21.03.2013 r., https://toad.eesc.europa.eu/viewdoc.aspx?doc=ces/int/int628/pl/ces2063-2012_00_00_tra_ac_pl.doc (dostęp 11.04.2016 r.).

¹⁰ *Działalność gospodarcza w Austrii (wybrane zagadnienia)* — informator dla polskich przedsiębiorców, Wydział Promocji Handlu i Inwestycji Ambasady Rzeczypospolitej Polskiej w Wiedniu, Wiedeń, listopad 2009 r., <http://www.wieden.msz.gov.pl/resource/ed736920-35e5-48b2-83b1-c794d462aa29> (dostęp 11.04.2016 r.).

Skrajnie przeciwstawna sytuacja występuje w Belgii, gdzie pojęcie „samozatrudnienie” jest równoważne z założeniem przedsiębiorstwa prowadzonego na własny rachunek. W takim przypadku jednym z niezbędnych wymogów jest wykazanie się przez właściciela firmy lub jego współmałżonka lub pomocnika zdolnością do kierowania firmą¹¹.

Warto zauważyć, że bez względu na definicję w krajach europejskich coraz bardziej docenia się znaczenie samozatrudnienia, zarówno ze względu na rozwój lokalnego rynku pracy jak i wzrastający udział w tworzeniu dochodu narodowego. O coraz poważniejszym traktowaniu samozatrudnienia świadczy fakt ustanowienia w Belgii ministra gospodarki do spraw samozatrudnienia i rolnictwa¹² czy we Francji ministra stanu do spraw przedsiębiorczości i handlu zagranicznego.

„SAMOZATRUDNIENIE” W INTERPRETACJACH ORGANIZACJI MIĘDZYNARODOWYCH

W oficjalnych dokumentach, raportach i opracowaniach międzynarodowych organizacji zbierających dane statystyczne związane z rynkiem pracy, takich jak MOP, OECD czy Eurostat, pojęcie *self-employment* pojawia się regularnie.

W 2010 r. ukazał się raport *Self-employment in Europe* przygotowany przez European Employment Observatory Review (European Commission). Podano w nim liczbę samozatrudnionych w 2009 r., która wynosiła 32,5 mln osób, włączając w to pracodawców. W raporcie zamieszczono informację, że dane dotyczące samozatrudnienia podawane są przez państwa członkowskie, w wyniku czego dane ogólnoeuropejskie opracowywane są na podstawie różnych definicji i harmonogramów badań oraz dotyczą osób w różnym wieku.

Na oficjalnych stronach Eurostatu¹³ można przeczytać: *W 2014 r. liczbę osób samozatrudnionych, włączając w to pomagających członków rodzin, można oszacować na 16,4% wszystkich pracujących w UE. Spośród 35,8 mln samozatrudnionych w UE 28,6 mln pracowało w pełnym wymiarze, a 7,1 mln w niepełnym wymiarze czasu pracy*¹⁴.

---

¹¹ Materiały informacyjne na temat możliwości podejmowania i prowadzenia działalności gospodarczej w Belgii, Wydział Promocji Handlu i Inwestycji w Brukseli, <http://www.parp.gov.pl/files/112/152/153/155/397/8730.pdf> (dostęp 11.04.2016 r.).

¹² Komunikat prasowy, http://www.europa.eu/rapid/press-release_PRES-11-160_pl.doc (dostęp 07.06.2011 r.).

¹³ Eurostat nie prowadzi odrębnych badań dotyczących rynku pracy czy samozatrudnienia. Opracowuje dane przesłane przez poszczególne kraje członkowskie na podstawie przeprowadzonego badania *Labour Force Survey* (LFS). Badanie to prowadzone jest na podstawie wspólnej metodologii opartej na definicjach zalecanych do stosowania przez MOP i Eurostat. W Polsce odpowiednikiem LFS jest badanie BAEL. W polskiej wersji badań słowo „*self-employment*” zostało przetłumaczone jako „pracujący na własny rachunek”.

¹⁴ Labour market and Labour Force Survey (LFS) statistics, [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Labour_market_and_Labour_force_survey_\(LFS\)_statistics](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Labour_market_and_Labour_force_survey_(LFS)_statistics) (dostęp 11.04.2016 r.).

Zgodnie z danymi Eurostatu w 2012 r. w 27 krajach pracowało 32,8 mln osób samozatrudnionych¹⁵, co stanowiło 15,2% wszystkich pracujących w gospodarce UE. Eurostat podaje, że w tym okresie w Polsce pracowało w ten sposób 18,9% wszystkich pracujących, czyli ok. 4,9 mln osób. Według tego samego źródła na podstawie bazy danych statystycznych w 2012 r. liczba samozatrudnionych w tych krajach wyniosła 30,4 mln, w tym w Polsce 2,8 mln¹⁶ osób, natomiast według danych OECD¹⁷ w naszym kraju osoby samozatrudnione stanowiły 22,4% wszystkich pracujących.

Już z tego opisu można zauważyć konsekwencje różnic w definiowaniu samozatrudnienia. W niektórych publikacjach włącza się do tej grupy pracodawców, w innych również pomagających członków rodzin. Rezultatem są znaczne rozbieżności oceny liczby samozatrudnionych przedstawiane w rozmaitych raportach i oficjalnych dokumentach. Przyczyną tego jest brak jednej, powszechnie akceptowanej i precyzyjnej definicji pojęcia „samozatrudnienie” zarówno w literaturze polskiej, jak i europejskiej.

Interpretacje MOP

W 1993 r. podczas 15. Międzynarodowej Konferencji dotyczącej Statystyki Pracy zrewidowano stosowaną w statystyce Międzynarodową Klasyfikację Statusu Zatrudnienia. Klasyfikacja ta w nowym brzmieniu (ICSE' 93) wyróżnia następujące kategorie pracujących¹⁸:

- 1) pracowników najemnych (*employees*);
- 2) pracodawców (*employers*);
- 3) pracujących na własny rachunek (*own-account workers*);
- 4) członków spółdzielni produkcyjnych (*members of producers' cooperatives*);
- 5) pomagających członków rodzin (*contributing family workers*).

MOP rozróżnia dwie grupy pracujących, są to osoby:

- 1) posiadające pracę odpłatną — pracowników najemnych,
- 2) kreujące samodzielnie miejsce pracy — samozatrudnionych.

Pierwsza kategoria pracujących otrzymuje wynagrodzenie na podstawie umowy o pracę (bez względu na jej rodzaj, w polskich warunkach dotyczy to zarówno umowy o pracę, jak i umowy-zlecenia).

---

¹⁵ Dane Eurostatu, <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/5165674/3-07062013-BP-EN.PDF/52503d5e-9297-464c-97b3-562f49bef1cb> (dostęp 11.04.2016 r.).

¹⁶ http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=lfsq_esgais&lang=en (dostęp 11.04.2016 r.).

¹⁷ OECD Factbook 2014, <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/3013081ec055.pdf?expires=1403355607&id=id&accname=guest&checksum=6F230FAE709198AD1FAF523AA0AAAB2F> (dostęp 11.04.2016 r.).

¹⁸ The Classification of the Status in Employment (ICSE' 93) ILO (1993): *Fifteenth International Conference of Labour Statisticians, Report of the Conference*. ICLS/15/D.6 (Rev. 1). International Labour Office, Geneva 1993, <http://laborsta.ilo.org/applv8/data/icsee.html>.

Druga kategoria jest definiowana jako grupa osób, które tworzą dla siebie miejsce pracy, a ich wynagrodzenie jest bezpośrednio zależne od zysków otrzymanych w wyniku produkcji dóbr lub świadczenia usług (przy czym własna konsumpcja jest uważana za część zysków). Samozatrudnieni ponoszą pełne ryzyko swoich działań, muszą podejmować decyzje dotyczące przedsiębiorstwa. Mogą delegować takie decyzje na innych, ale ponoszą pełną odpowiedzialność za rezultaty działalności przedsiębiorstwa¹⁹.

Zgodnie z taką definicją samozatrudnionymi są osoby pracujące na własny rachunek, bez względu na to czy zatrudniają pracowników, czy też nie, w tym także partnerzy w przedsiębiorstwach, członkowie spółdzielni produkcyjnych i pomagający członkowie rodzin. Charakterystyczne jest jednak to, że ze wszystkich wymienionych kategorii samozatrudnieni ponoszą ekonomiczne ryzyko działalności firm, ponieważ ich dochody zależą bezpośrednio od zysku firmy. Dodatkowo mogą nadzorować pracę innych pracowników.

Warto podkreślić, że autorzy wytycznych MOP stwierdzają, iż te definicje nie są precyzyjne i sprawiają wiele trudności interpretacyjnych. Niemniej interpretacje MOP dotyczące samozatrudnienia uwzględniane są przez wiodące organizacje statystyczne — Eurostat i OECD.

Interpretacje Eurostatu

W publikacjach opracowanych przez Eurostat można znaleźć różne definicje samozatrudnienia. W opracowaniu *Europe... (2012)*²⁰ samozatrudnionymi są osoby prowadzące własną działalność gospodarczą, własne gospodarstwo rolne lub własną praktykę zawodową. Muszą one w badanym tygodniu spełniać jedno z następujących kryteriów:

- pracują w celu osiągnięcia zysku,
- pracują w celu prowadzenia własnego biznesu,
- prowadzą działania mające na celu założenie własnego biznesu.

Według innej definicji, zaczerpniętej z tej samej publikacji Eurostatu, samozatrudnieni to zarówno prowadzący firmy jednoosobowo, jak i współwłaściciele firm nieposiadających osobowości prawnej. Do samozatrudnionych zalicza się także:

- nieopłacanych pracowników — członków rodziny;
- osoby wykonujące pracę nakładczą (pracujące poza głównym miejscem pracy, np. w domu);
- osoby wykonujące prace mające na celu zaspokojenie potrzeb własnych, w tym także do kumulacji własnego kapitału — praca ta może być wykonywana indywidualnie lub zbiorowo²¹.

---

¹⁹ *OECD Glossary of statistical terms*, <https://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=2426> (dostęp 11.04.2016 r.).

²⁰ *Europe... (2012)*, s. 231.

²¹ *Europe... (2012)*, s. 668.

W publikacji *Labour...* (2011) można znaleźć jeszcze inną definicję: *samoza-trudnionymi są osoby prowadzące własną działalność gospodarczą, własne go-spodarstwo rolne lub własną praktykę zawodową, o ile nie zatrudniają pracow-ników*²². Ale już w następnym zdaniu dodano, że samozatrudnienie dotyczy tak-że pracodawców (*employers*) zatrudniających jednego lub więcej pracowników i pomagających członków rodziny. W niektórych przypadkach pracodawcy za-trudniający pracowników są wyłączeni z grupy samozatrudnionych.

Europejska Fundacja na rzecz Poprawy Warunków Życia i Pracy (EUROFOUND)

EUROFOUND (*European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions* — agenda UE) do kategorii osób samozatrudnionych²³ zalicza:

- przedsiębiorców, którzy prowadzą własne firmy i nie zatrudniają pracow-ników;
- tzw. „wolne zawody” — osoby, które ze względu na zawód muszą spełnić specjalne wymagania prawne. Przedstawiciele „wolnych zawodów” mogą za-trudniać pracowników, jednak zwykle pracują samodzielnie;
- rzemieślników, rolników, sprzedawców — reprezentujących tradycyjnie formy samozatrudnienia;
- osoby pracujące w zawodach wymagających wysokich kwalifikacji, ale nieu-regulowanych odrębnymi przepisami prawnymi, często zwane także „nowy-mi specjalistami”;
- osoby pracujące w zawodach niewymagających wysokich kwalifikacji, pro-wadzące działalność gospodarczą bez pomocy pracowników, ale często przy pomocy członków rodziny.

W rozważaniach EUROFOUND pojawiły się także czynniki niezwiązane z formalnoprawnymi aspektami zatrudnienia. Fundacja przyjęła, że o samoza-trudnieniu można mówić, gdy np. pracujący:

- zainwestował własny kapitał,
- ma autonomię na rynku pracy,
- ponosi odpowiedzialność za swoją pracę i ją kontroluje,
- zatrudnia innych pracowników.

Takie podejście stara się uwzględnić trendy współczesnego rynku pracy. O przynależności do grupy samozatrudnionych ma decydować nie fakt formal-nego prowadzenia działalności gospodarczej, ale analiza czynników, które spra-wiają, że pracujący staje się rzeczywiście niezależnym przedsiębiorcą. Jednak z punktu widzenia statystyki publicznej takie czynniki jakościowe, jak np. auto-nomia czy odpowiedzialność za swoją pracę, są bardzo trudne do weryfikacji.

---

²² *Labour...* (2011), s. 26.

²³ *Self-employed workers...* (2010), s. 2.

Interpretacje OECD

Pojęcie „samozatrudnienie” pojawia się zarówno w publikacjach rocznych OECD, np. Factbook 2011 i 2012 — *Economic, Environmental and Social Statistics*²⁴, jak i w innych publikacjach dotyczących rynku pracy.

Generalnie OECD za samozatrudnionych uważa osoby, które prowadzą działalność gospodarczą na własny rachunek, w tym pracodawców, członków spółdzielni producenckich oraz pomagających członków rodzin. Podkreśla się, że samozatrudniony może nie mieć formalnej umowy i nie musi uzyskiwać regularnych dochodów (pomagający członek rodziny może pracować wręcz nieodpłatnie). Samozatrudnionymi nie są natomiast osoby posiadające oddzielnej umowy/kontraktu, ale pracujące w korporacjach — dyrektorzy i zarządzający. Te osoby są uważane za pracowników²⁵.

Przy okazji innych analiz w *OECD Employment Outlook*²⁶ pojawia się też rozróżnienie samozatrudnienia na trzy główne grupy:

- 1) samozatrudnieni bez pracowników — prowadzący jednoosobową działalność gospodarczą, pracujący na własny rachunek;
- 2) samozatrudnieni — pracujący na własny rachunek i zatrudniający pracowników (pracodawcy);
- 3) pomagający członkowie rodzin (pracujący bez pobierania formalnego wynagrodzenia).

W wielu analizach OECD grupa trzecia jest jednak pomijana.

W bibliotece OECD podkreślono, że definicje samozatrudnienia poszczególnych krajów mogą się różnić ze względu na różne uregulowania prawne. Zbierając dane OECD należy kierować się wytycznymi MOP.

Przy okazji OECD zauważa dwoistość samozatrudnienia — z jednej strony jako przejaw „ducha przedsiębiorczości” i chęć niezależności, czyli bycia „swoim szefem”, ale z drugiej strony także jako strategię przetrwania dla osób, które nie mogą znaleźć innych źródeł dochodów²⁷.

Dodatkowo w *OECD Employment Outlook*²⁸ pojawiła się informacja, że zmieniający się rynek pracy wymuszający wzrost elastyczności sprawia, iż coraz więcej samozatrudnionych jest w rzeczywistości zależnych od jednego zleceniodawcy, a ich kontakty reguluje nie kodeks pracy, ale prawo handlowe. Część krajów ma możliwości prawne ograniczenia tego zjawiska, gdyż w rzeczywistości nie jest ono samozatrudnieniem, ale ukrytymi relacjami pracodawcy i pracownika.

---

²⁴ OECD Library: OECD Factbook 2011 i 2012, <http://www.oecd-ilibrary.org/sites/factbook-2011-en/07/01/04/index.html?itemId=/content/chapter/factbook-2011-61-en> (dostęp 11.04.2016 r.).

²⁵ Biblioteka internetowa OECD, <http://www.oecd-ilibrary.org/sites/factbook-2011-en/07/01/04/index.html?itemId=/content/chapter/factbook-2011-61-en> (dostęp 11.04.2016 r.).

²⁶ <http://www.oecd.org/employment/emp/2079593.pdf> (dostęp 11.04.2016 r.).

²⁷ *Labour market. Self-employment 2005*, <http://www.oecd.org/std/37964116.pdf> (dostęp 11.04.2016 r.).

²⁸ <http://www.oecd.org/employment/emp/2079593.pdf> (dostęp 14.06.2014 r.), s. 96.

INTERPRETACJE POLSKICH INSTYTUCJI PUBLICZNYCH

W ustawodawstwie polskim i klasyfikacjach statusu zatrudnienia nie występuje jednoznacznie zdefiniowane pojęcie „samozatrudnienie”.

W Ustawie o swobodzie działalności gospodarczej z 2 lipca 2004 r. wraz z późniejszymi zmianami²⁹ ani razu nie pada sformułowanie „samozatrudnienie”. Występuje natomiast pojęcie „samodzielnej działalności gospodarczej”.

W nomenklaturze Ministerstwa Finansów również występuje pojęcie „samodzielnej działalności gospodarczej”. Tu jednak sytuacja jest jeszcze bardziej skomplikowana. Aby wyeliminować nieuprawnione korzystanie z ograniczenia kosztów pracy, wynikających ze zmiany umowy o pracę na kontrakt z osobą samozatrudnioną, Ministerstwo Finansów wydało interpretację przepisów, zgodnie z którą od 1 stycznia 2007 r. definicja działalności gospodarczej nie obejmuje osób, które spełniają jednocześnie następujące przesłanki:

- pracują w miejscu i czasie określonym przez zleceniodawcę i pod jego kierownictwem;
- nie ponoszą ryzyka związanego z wykonywaną działalnością gospodarczą czy zleconym zadaniem;
- nie ponoszą odpowiedzialności wobec osób trzecich za rezultat tych działań oraz ich wykonywanie (z wyłączeniem odpowiedzialności za popełnienie czynów niedozwolonych). Odpowiedzialność wobec osób trzecich ponosi zleceniodawca.

W nomenklaturze polskiej statystyki publicznej pojęcie „samozatrudnienie” również nie występuje, jednakże stosowana jest kategoria intuicyjnie zbieżna — „pracujący na własny rachunek”. W grupie tej wydzieleni są „pracodawcy”. Możliwe jest więc wydzielenie grupy pracujących na własny rachunek, którzy nie zatrudniają pracowników (nie są pracodawcami).

Klasyfikacja statusu zatrudnienia w BAEL, oparta na ICSE' 93, wyróżnia w omawianej kategorii m.in. następujące grupy osób prowadzących własną działalność gospodarczą:

- **pracodawców** zatrudniających co najmniej jednego pracownika najemnego,
- **pracujących na własny rachunek niezatrudniających pracowników.**

Aczkolwiek regulacje BAEL nie traktują samozatrudnienia w sposób odpowiadający ujęciu Ministerstwa Finansów, ale nie ma w tym nieprawidłowości. Interpretację Ministerstwa Finansów opracowano na potrzeby organów fiskalnych, kontrolujących prawidłowość stosowania prawa podatkowego, w szczególności w odniesieniu do prywatnych przedsiębiorców i wyeliminowania szarej strefy, tzw. „umów śmieciowych”.

---

²⁹ Dz. U. 2004 nr 173, poz. 1807.

PROPOZYCJA DEFINICJI SAMOZATRUDNIENIA JAKO KATEGORII PRACY ROZPATRYWANEJ PRZEZ STATYSTYKĘ PUBLICZNĄ

Kategoria „pracujący na własny rachunek” jest niewątpliwie najszerszą kategorią obejmującą pracę inną niż praca najemna. Mieszczą się tu prowadzący własną działalność gospodarczą z osobami, które nie prowadzą zarejestrowanej działalności gospodarczej, ale jednak pracują (np. sprzedają własne usługi lub wytworzone we własnym zakresie produkty) i osiągają z tego tytułu dochód. Jako przykład można podać dorywcze odpłatne świadczenie drobnych usług przez emerytów czy okazjonalną sprzedaż kwiatów, warzyw lub owoców przez działkowców. Zdarza się, że tego typu działania są podejmowane bez żadnych formalności, stanowiąc szarą strefę gospodarki.

Tak więc kategoria „praca na własny rachunek” obejmuje również zatrudnianie „siebie samego” — inaczej mówiąc jest to forma tzw. „samozatrudnienia”.

Definiując pojęcie „samozatrudnienie” przyjmujemy następujące założenia:

- 1) przede wszystkim należy przyjąć, że samozatrudniony działa w celu osiągnięcia zysku, dlatego wyłączymy z tej grupy wszystkie osoby, które działają z innych pobudek niż osiągnięcie zysku;
- 2) samozatrudnienie musi mieć charakter formalny. Obecność na rynku pracy, także zatrudnienie „samego siebie”, wiąże się z obowiązkami związanymi z ochroną socjalną i finansową.

W związku z tym samozatrudnienie może być realizowane w różnych, ale jednak sformalizowanych formach prawnych jako:

- działalność gospodarcza prowadzona przez osobę fizyczną,
  - przedsiębiorstwo produkcyjne, handlowe lub usługowe,
  - działalność na podstawie umów cywilnoprawnych (głównie umowy o dzieło);
- 3) samozatrudnienie z założenia polega na osobistej realizacji pracy przez samozatrudnionego. W szczególnym przypadku zakres działalności (prac, zadań) może być tak duży, że warunkiem niezbędnym realizacji tej działalności przez „siebie samego” jest konieczność skorzystania z pomocy jednej lub większej liczby osób. Osoby te mogą współpracować z samozatrudnionym na zasadzie relacji pracodawca—pracownik (np. poprzez umowę zlecenie lub okresową umowę o pracę) lub na zasadzie zakupu dóbr lub usług u innego samozatrudnionego. Jednak ta relacja jest tymczasowa i ma charakter nieciągły;
  - 4) samozatrudnienie jest formą pracy realizowanej na własny rachunek i własne ryzyko. Samozatrudniony odpowiada przed kontrahentem za wyniki swojej pracy.

Przedstawione zestawienie założeń zawiera wszystkie elementy umożliwiające sformułowanie definicji samozatrudnienia, wywodzącej się z kategorii pracy wykorzystywanej w BAEL. Badanie to wydaje się najbardziej właściwe jako punkt wyjścia do przeanalizowania możliwości włączenia samozatrudnienia jako odrębnej kategorii pracy ze względu na wykorzystanie w tym badaniu wyodrębnionej grupy „pracujących na własny rachunek”.

Fakt ten ma duże znaczenie, ponieważ pokazuje, że przyjęcie kategorii samozatrudnienia przez statystykę publiczną jako odrębnej kategorii pracy nie wymaga istotnego rozszerzenia BAEL. Umożliwia również wykorzystanie badań z okresów wcześniejszych do wyodrębnienia i analizy samozatrudnienia, równoległe z innymi, tradycyjnie rozpatrywanymi przez statystykę publiczną kategoriami pracy.

Warto jeszcze przeanalizować specyfikę statusu kategorii pracy rolników indywidualnych. Zgodnie z definicjami przytoczonymi wcześniej³⁰, rolnicy indywidualni prowadzący swoje gospodarstwa rolne mogliby być zaliczani do grupy samozatrudnionych, ponieważ: działają na własny rachunek i własne ryzyko, wykonują pracę osobiście, działają formalnie, podlegają obowiązkowym opłatom wynikającym z ustawy o zabezpieczeniu socjalnym (KRUS). Niewątpliwie są osobami pracującymi na własny rachunek. Jednak z formalnego punktu widzenia³¹ rolnicy indywidualni nie prowadzą działalności wytwórczej w rozumieniu Ustawy o swobodzie działalności gospodarczej i nie płacą podatków analogicznych do płaconych przez osoby prowadzące działalność gospodarczą. Naszym zdaniem grupa ta powinna być wydzielona z kategorii samozatrudnionych i analizowana osobno.

Uwzględniając przedstawione rozważania można przyjąć następującą definicję — samozatrudnienie jest formą pracy realizowaną jednoosobowo na własny rachunek jako samodzielna, pozarolnicza działalność gospodarcza³² w ramach jednoosobowego przedsiębiorstwa lub jako samodzielnie realizowana umowa cywilnoprawna (np. umowa o dzieło) lub też w przypadku zadań o szerszym zakresie — z pomocą współpracowników, przy czym bezpośredni, osobisty i nadrzędny wkład pracy samozatrudniającego się jest niezbędny do pełnego wykonania tego zadania, a ewentualna współpraca z innymi osobami ma charakter doraźny, nieciągły.

Zaproponowana definicja samozatrudnienia odpowiada wyzwaniom współczesnego rynku pracy, który zmienia się dynamicznie. Wraz ze wzrostem znaczenia gospodarki opartej na wiedzy, na rynku tym coraz częściej pojawiać się będą pracujący, którzy nie odpowiadają tradycyjnym definicjom pracownika. Wykonują zadania dla zleceniodawców, lecz coraz częściej działają niezależnie, na własne ryzyko. Nie są przy tym pracodawcami w ścisłym tego słowa znaczeniu, ponieważ gdy nawet współpracują z innymi pracownikami, współpraca ta nie jest ciągła i najczęściej wykonywana jest na podstawie innych umów niż tradycyjna umowa o pracę. W związku z tym wyodrębnienie grupy samozatrudnionych z grupy pracujących przyczyni się do lepszej analizy trendów zachodzących na współczesnych rynkach pracy. Pamiętać należy przy tym,

---

³⁰ Por. np. definicje: Eurostat i EUROFOUND.

³¹ Patrz: Ustawa o swobodzie działalności gospodarczej z 2 lipca 2004 r. Art. 3 — *Przepisów ustawy nie stosuje się do działalności wytwórczej w rolnictwie w zakresie upraw rolnych oraz chowu i hodowli zwierząt, ogrodnictwa, warzywnictwa, leśnictwa i rybactwa śródlądowego.*

³² W rozumieniu cytowanej wcześniej Ustawy o swobodzie działalności gospodarczej.

że zgodnie z zaleceniami MOP liczba samozatrudnionych jest jednym z zalecanych wskaźników monitorowania jakości rynku pracy — bezpieczeństwa w zatrudnieniu³³.

SAMOZATRUDNIENIE W POLSCE W IV KWARTALE 2014 R.

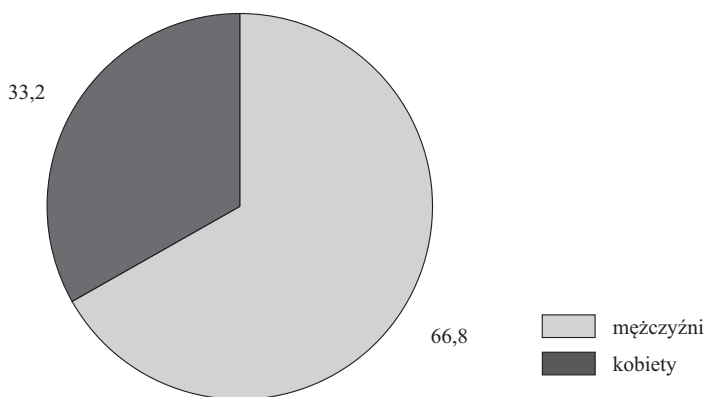
W Polsce w IV kwartale 2014 r. — według BAEL — pracowało 16,0 mln osób³⁴, z czego 2,9 mln stanowili pracujący na własny rachunek (włączając w to rolnictwo). Wśród tej grupy 645 tys. stanowili pracodawcy (osoby zatrudniające co najmniej jednego pracownika najemnego). W porównaniu do IV kwartału 2013 r. liczba pracujących na własny rachunek zwiększyła się o 1,7%, a liczba pracodawców spadła o 2,1%.

Dalej będziemy używać pojęcia „samozatrudnienie” zgodnie z proponowaną definicją, przyjmując, że osoby te nie są pracodawcami i prowadzą działalność gospodarczą w rozumieniu Ustawy o swobodzie działalności gospodarczej, czyli według PKD, z wyłączeniem działalności wytwórczej sekcji A — rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo.

W IV kwartale 2014 r. liczba samozatrudnionych prowadzących działalność gospodarczą w rozumieniu proponowanej definicji wynosiła 1117 tys. osób i w porównaniu do IV kwartału 2013 r.³⁵ zwiększyła się o 5,2%.

Wśród wszystkich samozatrudnionych na koniec IV kwartału 2014 r. liczba mężczyzn wynosiła 746 tys., a kobiet — 371 tys.

LICZBA SAMOZATRUDNIONYCH W IV KWARTALE 2014 R.
ZE WZGLĘDU NA PŁEĆ W %

Źródło: *Aktywność...* (2015).

³³ Zgierska (2012), s. 22.

³⁴ *Aktywność...* (2015), tabl. 2 i 3.

³⁵ *Aktywność...* (2014), tabl. 2 i 3.

Najwięcej samozatrudnionych prowadziło firmy związane z handlem i naprawami. Tam też utworzono najwięcej miejsc pracy. Na drugim miejscu znalazło się budownictwo, a na trzecim przetwórstwo przemysłowe.

LICZBA SAMOZATRUDNIONYCH (w tys.) WEDŁUG SEKCJI PKD W IV KWARTALE 2014 R.

Wyszczególnienie	Zatrudnienie ogółem	Samozatrudnieni	Udział w zatrudnionych ogółem w %
Ogółem (poza sekcją A)	14175	1117	7,9
z ogółem wybrane sekcje:			
Przetwórstwo przemysłowe	3108	99	3,2
Budownictwo	1188	156	13,1
Handel; naprawa pojazdów samochodowych	2320	272	11,7
Transport i gospodarka magazynowa	913	83	9,1
Edukacja	1253	28	2,2
Opieka zdrowotna i pomoc społeczna	952	71	7,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Aktywność...* (2015).

Samozatrudnieni stanowili 7,9% wszystkich pracujących poza sekcją A. Udział ten był różny w zależności od rodzaju działalności. Najwyższy udział samozatrudnionych notowano w budownictwie i handlu, najniższy zaś w przetwórstwie przemysłowym i edukacji.

Mężczyźni zdecydowanie dominowali w budownictwie (firmy kobiet stanowiły tam jedynie 1,2% wszystkich firm jednoosobowych) i transporcie (odpowiednio 3,6%). Kobiety natomiast stanowiły większość samozatrudnionych w opiece zdrowotnej i pomocy społecznej (63,4%) oraz w edukacji (70,0%).

Podsumowanie

Globalizacja i wzrost presji konkurencyjnej sprawiają, że znaczenie samozatrudnienia w gospodarce będzie wzrastać (Morawski, 2010; Bauman, 2006; Castells, 2011). Taka forma pracy i działalności gospodarczej pozwala na bardzo elastyczne dopasowywanie się do wymogów rynkowych. Samozatrudnienie łagodzi też problemy społeczne, bowiem dzięki jednoosobowym firmom bezrobocie nawet w okresach dekoniunktury nie zwiększało się znacząco (Aronson, 1991; Urwin, 2011). W celu poprawnego rozumienia tendencji na rynku pracy i w całej gospodarce niezbędne jest monitorowanie wielkości samozatrudnienia w gospodarce.

Dużym problemem jest niejednoznaczność pojęcia „samozatrudnienie” zarówno w polskiej statystyce publicznej, jak i światowej. Obecnie do kategorii tej zalicza się według różnych definicji: prowadzących działalność gospodarczą i niezatrudniających pracowników, rolników indywidualnych, pracodawców, a czasem także pomagających członków rodzin.

Dodatkowo, ze względów podatkowych, wyodrębnia się także grupę prowadzących działalność gospodarczą, którzy jednak nie ponoszą ryzyka prowadzenia tej działalności współpracując z jednym zleceniodawcą. Taka forma pracy jest traktowana jako praca najemna, a prowadzenie działalności gospodarczej w tym przypadku wynika jedynie z chęci redukcji kosztów pracy.

Rezultatem takich różnic w definicji i brak jednej powszechnie akceptowanej i precyzyjnej definicji pojęcia „samozatrudnienie” w literaturze polskiej oraz „*self-employment*” w literaturze europejskiej są znaczące rozbieżności oceny liczby samozatrudnionych przedstawiane w różnych raportach i oficjalnych dokumentach.

W artykule zaproponowano definicję samozatrudnienia, która może być zaadaptowana przez polską statystykę publiczną. Zgodnie z zaleceniami MOP definicja taka jest niezbędna, gdyż liczba samozatrudnionych jest jednym z sugerowanych wskaźników monitorowania jakości rynku pracy, czyli bezpieczeństwa zatrudnienia.

Należy podkreślić, że sposób uzyskiwania i prezentacji danych dotyczących samozatrudnienia nie wymaga zmiany formularza BAEL. Kategoria ta może być agregowana na podstawie danych uzyskiwanych z tego badania. Rezultat nieco zmienionej agregacji danych z tego badania będzie stanowić pełniejszy obraz polskiego rynku pracy.

---

mgr Bogusław Lasocki — PTE OW, dr Małgorzata Skrzek-Lubasińska — SGH

LITERATURA

- Aktywność ekonomiczna ludności Polski IV kwartał...* (2014, 2015), GUS.
- Aronson R. (1991), *Self-employment. A Labor Market Perspective*, ILR PRESS, New York.
- Bauman Z. (2006), *Praca, konsumpcjonizm i nowi ubodzy*, Wydawnictwo WAW, Kraków.
- Castells M. (2011), *Spoleczeństwo sieci*, PWN, Warszawa.
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/41/UE z dnia 7 lipca 2010 r. w sprawie stosowania zasady równego traktowania kobiet i mężczyzn prowadzących działalność na własny rachunek.
- Europe in figures. Eurostat Yearbook 2012* (2012), <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/5760825/KS-CD-12-001-en.pdf> (dostęp 11.04.2016 r.).
- Labour market statistics* (2011), European Commission, Pocketbooks, <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3930297/5967006/KS-32-11-798-en.pdf/7c804143-b30e-4c3a-be32-8041e3c3ab8f?version=1.0> (dostęp 11.04.2016 r.).
- Leighton P., Brown D. (2013), *Future working. He Rise of European Independent Professionals*, EFIP.
- Lemańska-Majdzik A. (2009), *Czynniki sukcesu firm powstałych w wyniku samozatrudnienia*, Politechnika Częstochowska.
- Morawski W. (2010), *Konfiguracje globalne: struktury, agencje, instytucje*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Pennel D. (2013), *Travailler pour soi. Quel avenir pour le travail à l'heure de la révolution individualiste?*, Essais (H.C.), Seuil.

Puzio-Waławik B. (2013), *Samozatrudnienie jako element systemowego wsparcia rynku pracy w Polsce*, „Studia Ekonomiczne”, nr 145, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie http://www.ue.katowice.pl/uploads/media/17_B.Puzio-Waławik_Samozatrudnienie_jako....pdf (dostęp 11.04.2016 r.).

Self-employed workers: industrial relations and working conditions (2010), Eurofound, a tripartite European Union Agency.

Szancilo T. (2005), *Przedsiębiorca w prawie polskim*, „Przegląd prawa handlowego”, nr 3.

Szczypa P. (red.) (2015), *Indywidualna działalność gospodarcza (samozatrudnienie). Uproszczone formy ewidencji*, CEDEWU.

Urwin P. (2011), *Self-employment, Small Firms and Enterprise*, The Institute of Economic Affairs, Londyn.

Wiśniewski J. (2013), *Istota samozatrudnienia*, „Studia z zakresu prawa, administracji i zarządzania UKW”, t. 3.

Zgierska A. (2012), *Problematyka badań jakości zatrudnienia*, „Wiadomości Statystyczne”, nr 3.

Summary. *The article gives an overview of the definitions of „self-employment” and „self-employed” used both by the Polish and international institutions. Authors present a great ambiguity of the terms used. Due to the growing role of self-employment in the national economy authors postulate a modification of the classification of groups of self-employed and unification of concepts defining this category of work. A proposal for definition of self-employment was submitted for the purposes of Polish official statistics. The authors present the scale of self-employment in Poland in the fourth quarter of 2014 resulting from Polish labour force survey.*

Keywords: self-employment, self-employee, entrepreneurship, labour market, sole proprietors.

Резюме. *В статье были представлены определения «самозанятости» и «работающего лица не по найму» используемые польскими и международными учреждениями, а также было указано на их неоднозначность. Из-за растущей роли такой формы занятости в экономике, авторы статьи предлагают модификацию классификации групп самозанятых лиц, объединение используемых определений, а также предложение разработки определений для этой категории работы для статистики. Для иллюстрации обсуждаемого явления были использованы данные из исследования экономической активности населения.*

Ключевые слова: самозанятость, лицо работающее не по найму, рынок труда, предприимчивость, единоличное предприятие.